

Gravar och de dödas ben i Stala på Orust



Gravar vid vattnet

Väg 160 söder om Varekil på Orust i Bohuslän var en olycksdrabbad väg som ofta drabbades av översvämningar. Därför var det ett efterlängtat beslut som Trafikverket tog om att en ny väg vid sidan om den gamla skulle byggas.

Innan vägbygget kom igång skulle de förhistoriska gravarna som låg på de intilliggande bergshöjderna undersökas arkeologiskt. Som ett pärlband med en vidsträckt utsikt ut mot havet låg dessa så kallade stensättningar. Det är en typ av gravar som är byggda av ett eller flera lager sten och ofta är de svåra att upptäcka eftersom de ligger otillgängligt och inte är särskilt höga.

Det var hösten 2017 som vi med stor varsamhet undersökte stensättningarna i Stala. De fotograferades både från marken och från luften; det senare med hjälp av drönare. Alla detaljer och alla fynd mättes in med GPS (Global Positioning System). Lager efter lager med sten plockades bort. All sten räknades och sorterades efter storlek för att få en uppfattning om hur lång tid det kunde ha tagit att bygga konstruktionerna. När vi sedan jämförde de olika stensättningarna med varandra såg vi att det var stor skillnad mellan dem. För den minsta anläggningen räknade vi med att det tog omkring 14 arbetsdagar för att söka upp lämpliga stenar och forsla dem till platsen där graven skulle byggas medan motsvarande tid för den största säkert krävde upp till 200 dagar av hårt arbete. Det var alltså en hel del tid som man la ner på arbetet med att skapa stenkonstruktionerna vilket får oss att förstå att det var ett arbete som ansågs vara mycket viktigt.

En plats för ceremonier – en plats att återvända till

Vad hittade vi då? Vanligtvis brukar den här typen av stensättningar inte innehålla särskilt mycket mer än sten, de kallas inte sällan för "fattigravar". Få fynd var även fallet för

gravarna i Stala. Men, på tre av de sammanlagt fyra platserna hittade vi lite kremerade människoben. I stensättningen som låg längst i norr, närmast Varekils samhälle, hittade vi under stenarna brända ben på flera olika ställen. Benen låg tillsammans med kol och sot som följt med när man hade samlat ihop benen från gravbålet. Efter utgrävningen daterades benen från de olika fyndplatserna i stensättningen. Resultatet överraskade oss. Det visade sig att det skiljde hundratals år mellan de äldsta och de yngsta dateringarna. Vi tolkade resultatet som att man måste ha återvänt hit åtskilliga gånger under en tid som omfattade många generationer, lyft på några stenar lagt ner en ask eller påse med ben och sedan täckt med sten igen.

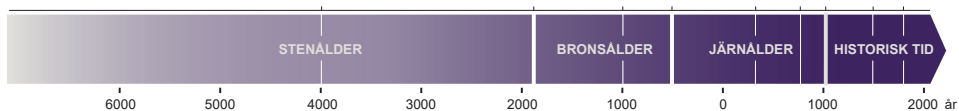
Var själva gravbålet har legat vet vi inte men troligtvis någonstans i närheten. Vilka ritualer som utspelades i samband med kremeringen kan vi bara gissa oss till men vi vet att när bålet svalnat så samlade man upp benen ur askan, lite kol och sot följde oftast med. Därefter förvarades benen i en ask eller en keramikkruka och vid ett givet tillfälle togs kärlet med till en stensättning som den på höjden söder om Varekil. Vad som sedan hände; om man dansade, sjöng, åt eller drack något speciellt i samband med att de brända benen placerades i stensättningen kan vi inte säkert veta. Men säkert är att det var en viktig sammankomst. Man kan undra om den döde varit någon som alla kände eller om benen bevarats i sitt kärl så länge att personen nu var bortglömd, eller omvandlats till en mytisk figur?

En märklig sak som vi noterade när all mossa och torv tagits bort var att överst på ytan bland alla stenarna kunde vi se att man strött ut en stor mängd med små kvarts- och flintskärvor. Speciellt när dessa var våta så blänkte de som små stjärnor mot den i övrigt gråsvarta ytan. Om man låter fantasin skena iväg något så kan man kanske se människor



Bilderna visar några av stensättningarna och deras placering i landskapet. Samtliga låg med en vidsträckt utsikt västerut mot den forna havsviken. Innehållet i gravarna var sparsamt men som bilden på nästa sida visar hittade vi lite brända ben av människa. Dessa har sannolikt placerats i gravarna i samband med någon av de ceremonier som man utfört på platsen. Foto Arkeologerna CC BY, karta Lantmäteriet (CC0).





som gick eller dansade omkring på den steniga ytan, sjungande samtidigt som man rytmiskt slog bort flintskärvor och kvartsbitar från större stycken. En fråga man kan ställa sig är varför man gjorde så på just den här stensättningen men inte på de övriga som vi undersökte?

Att lägga sten till sten

Det är lite av ett mysterium varför vi arkeologer så sällan hittar den volym med kremerade ben som motsvarar en hel människokropp, det vill säga nära två liter. Kanske kan själva utformandet av stenarna i de olika konstruktionerna ge en fingervisning. När man ser på de olika stensättningarna ovanifrån och samtidigt använder sig av en undersökningsmetod som innebär att varje stens placering i anläggningen noteras så är det tydligt att stenar har blivit omflyttade och att det är något som skett i flera omgångar. Att skapa ett monument, något som syns och alltid finns kvar som ett specifikt minne över en händelse eller en specifik person verkar vid denna tid, i slutet av bronsåldern, inte alls vara något som eftersträvades. Tvärtom, gentemot äldre bronsålderns mer iögonfallande gravrösen och stora gravhögar är gravarna nu flacka och därmed mycket svårupptäckta. Även fyndinnehållet är nu mer anonymt och består i bästa fall bara av några keramiskärvor. Utan tvekan så kan sättet som de avlidna behandlas på berätta något väsentlig om det samtida

samhället. Troligen avspeglar gravarna i Stala att en förändring skett. En försiktig tolkning är att de mer spartanska gravarna som så markant skiljer sig från de äldre mer magnifika hövdingaliknande rösen med sina rikliga gravgåvor är ett tecken på att någon form av samhällsförändring skett, att äldre bronsålderns mer elitistiska samhälle under århundradena före vår tidräkning ersattes av en annan typ av samhälle, kanske ett mer jämlikt sådant.



Administrativa uppgifter

Uppdragsnr: 202000215

Länsstyrelsens dnr: 431-11960-2017

Årtal: 2013

Län: Bohuslän

Socken: Stala

Fornlämningar: Stala 341, Stala 394, Stala 352,
Stala 346, Stala 390 och Stala 348

Projektleddare: Pia Claesson

Undersökande institution: Arkeologerna,
Statens historiska museer

Fynden förvaras hos Arkeologerna, Mölndal
i väntan på fyndfördelningsbeslut

Referens: Gravar? och en boplat på Orust.
Rapport 2020:50

Kontaktperson

Pia Claesson, tel. 010-480 81 98
pia.claesson@arkeologerna.com
www.arkeologerna.com



Arkeologerna

Statens historiska museer